

COMPETITIVENESS OF HIGH SCHOOL GRADUATE ON THE LABOR MARKET

Batsenko L., Volkova K., Bublyk I.

Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine

The article deals with such a negative economic phenomenon in Ukraine as unemployment, namely the one that affects university graduates. There is a need for a comprehensive study of the competitiveness of one of the most vulnerable in the labor market of socio-demographic groups - young people, which predetermined the choice of the topic of scientific research, determined its purpose and main tasks. The research reveals the essence and features of the notion of competitiveness, presents statistical indicators. In considering the essence of this concept, components of competitiveness were determined, namely: demographic, educational-professional and personal-social, which in turn form the competitive advantages of a graduate in the labor market. The systematization and specification of the conceptual apparatus became the basis for constructing the scheme of the corresponding basic characteristics of the competitiveness of the graduate of the university. The article analyzes the existing teaching methods in secondary and higher educational establishments in Ukraine and the consequences of their use in the labor market. The necessity of considering labor market needs during planning of training of specialists of higher educational institutions is substantiated. A number of peculiarities are investigated from which the high level of competitiveness of the graduate depends on the direction. The main factors that influence the competitiveness of young specialists are formed. One of the main components - the process of formation of the graduates' competitiveness, which, in turn, passes a series of appropriate stages, has been studied in detail, in which each young person learns to quickly and effectively perceive and realize knowledge, skills and abilities. The existing shortcomings of the process of its formation and problems of employment of graduates of higher educational institutions are analyzed, priority directions of increasing the efficiency of the system of training and implementation of specialists with higher education are determined. The prospects of further researches in this direction are determined.

Keywords: competitiveness, labor market, employment, young professionals, high school graduated, institutions of higher education.

Postal address: SumyNationalAgrarianUniversity, Gerasima Kondratieva street,
160, Sumy, 40021, Ukraine

Тел: +38-050-826-12-86 E-mail:lbatsenko@yahoo.com

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВИПУСКНИКА ВУЗУ НА РИНКУ ПРАЦІ

Баценко Л. М., Волкова К. В., Бублик І. М.

Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

У статті розглядається таке негативне економічне явище в Україні, як безробіття, а саме той її бік, який стосується випускників ВНЗ. Існує необхідність комплексного вивчення конкурентоспроможності однієї з найбільш вразливих на ринку праці соціально-демографічних груп – молоді, що й обумовило вибір теми наукового дослідження, визначило його мету та основні завдання. В дослідженні розкриваються сутність і особливості поняття конкурентоспроможності, наводяться статистичні показники. При розгляді сутності даного поняття було визначено складові конкурентоспроможності, а саме: демографічну, освітньо-професійну та особистісно-соціальну, що в свою чергу формують конкурентні переваги випускника на ринку праці. Систематизація та конкретизація понятійного апарату стала основою для побудови схеми відповідних основних характеристик конкурентоспроможності випускника вузу. У статті проведено аналіз існуючих методів навчання в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах в Україні та наслідки їхнього використання на ринку праці. Обґрунтовано необхідність урахування потреб ринку праці при плануванні підготовки фахівців ВНЗ. Досліджено ряд особливостей від яких на пряму залежить високий рівень конкурентоспроможності випускника. Сформовано основні фактори, які справляють вплив на підвищення конкурентоспроможності молодих спеціалістів. Детально досліджено один із основних складових – процес формування конкурентоспроможності випускника, що в свою чергу проходить ряд відповідних етапів, на кожному з яких молодь вчиться швидко та ефективно сприймати та реалізовувати знання, навички та вміння. Проаналізовано наявні недоліки процесу її формування і проблеми працевлаштування випускників ВНЗ, визначено пріоритетні напрями підвищення ефективності системи підготовки та реалізації спеціалістів з вищою освітою. Визначено перспективи подальших досліджень у даному напрямі.

Ключові слова: конкурентоспроможність, ринок праці, працевлаштування, молоді спеціалісти, випускники вищих навчальних закладів, вищі навчальні заклади.

Вступ. Формування конкурентоспроможної української економіки та її інтеграція до світового простору потребує не тільки покращання організаційної та технологічної структури національної економіки, а й реформування ринку праці і підвищення конкурентоспроможності молодих фахівців на ньому. У наш час вища освіта сприймається як норма якості життя, більшість громадян України переконані в її соціальній цінності, тож напевне попит на якісну вищу освіту зростатиме і надалі. Водночас знайти підходящу роботу молодому спеціалісту на ринку праці

вкрай непросто. В умовах інноваційного розвитку випускники ВНЗ більш здатні, порівняно з іншими, до сприйняття та використання на практиці нових наукових ідей, прогресивних технологій і методів управління, без чого неможливе зростання конкурентоспроможності країни, підвищення життєвого рівня її населення.

Дослідженню впливу вищої освіти на рівень розвитку та конкурентоспроможність випускників вузів на ринку праці присвячені роботи вітчизняних вчених-економістів, а саме: Касьмін Д. С., Леган І. М., Лісогор Л. С., Кримова М. О. У ході дослідження цього питання науковці підкреслювали, що підвищення ефективності підготовки висококваліфікованих спеціалістів можливе лише за умов узгодження отриманих теоретичних знань з практичними навиками роботи на робочих місцях, які відповідають вимогам роботодавців та рівню розвитку сучасних технологій.

Метою дослідження є виявлення особливостей та основних факторів, які справляють вплив на підвищення конкурентоспроможності молодих спеціалістів, що проявляється в завданні дослідження проблеми працевлаштування випускників ВНЗ та відповідно побудови моделі розвитку конкурентоспроможного випускника.

Методи дослідження. В процесі даного дослідження застосувалися такі наукові методи: абстрактно-логічний і системного аналізу – для характеристики складових конкурентоспроможності випускника вузу на ринку праці та подальшого їх дослідження на визначених рівнях; синтез – з метою визначення, узагальнення етапів формування та суб'єктів забезпечення конкурентоспроможності майбутнього фахівця на ринку праці, економіко-статистичні, статистичні та графічні, імітаційного моделювання.

Виклад основного матеріалу. В умовах всеохоплюючої глобалізації пріоритетним завданням для української держави є підвищення рівня

конкурентоспроможності національної економіки. Впливовим інструментом підвищення рівня конкурентоспроможності нашої держави є наявність в ній висококваліфікованої, конкурентоспроможної молоді, що формується в умовах розвиненого конкурентного середовища на ринку праці, і використання якої сприятиме економічному прориву держави.

Сучасні умови нестабільності все більше впливають на всі сторони соціально-економічного життя населення. Значною мірою це позначилось на ринку праці, що спричинило ріст такого негативного явища, як безробіття, особливо молоді. Згідно з даними Міжнародної організації праці, у 2016 році рівень безробіття у віковій групі 15 – 24 років досяг 23,0 %; у 2015 році він становив 22,4 %. У наступній віковій групі 25 -29 років даний показник більш ніж у двічі нижчий – 11,7 % [1]. Таке співвідношення свідчить про дуже низьку конкурентоспроможність молодих фахівців, випускників ВНЗ, на ринку праці. Ринок праці адекватно оцінює ефективність вкладень у персонал. Тому, щоб претендувати на конкурсну посаду, наявності диплому сьогодні мало – потрібно надати більш вагомі докази своєї компетентності: володіння останніми досягненнями науково-технічного прогресу, здатність використовувати отримані знання на практиці, прагнення самовдосконалюватися впродовж життя. Сучасна ситуація в народному господарстві Україні дотепер відчуває суттєвий розрив між тим, кого та чому вчать університети, і тим, чого потребує ринок праці. Вище зазначене визиває необхідність реформування вищої освіти України відповідно до ринкових вимог до випускників. Систематизація та конкретизація понятійного апарату стала основою для побудови схеми основних характеристик конкурентоспроможності випускника вузу на ринку праці (рис.1).

Рис. 1. Основні характеристики конкурентоспроможності випускника вузу на ринку праці [2, с. 20]

Сутність конкурентоспроможності випускника Вузу на ринку праці варто розглядати з огляду на певні ознаки, що її визначають, тобто складові конкурентоспроможності. Конкурентні переваги молоді на ринку праці формують, на нашу думку, три складових: демографічна (статеві-вікові особливості, стан здоров'я, сімейний стан), освітньо-професійна (рівень набутих теоретичних знань, вмінь та практичних навичок, кваліфікаційна відповідність, професійна компетентність) та особистісно-соціальна (культура та наявність моральних принципів, здатність до критики та самокритики, відповідальність, творчість, креативність, адаптивність, комунікабельність, організаторські навички,

релігійні вподобання, менталітет). Негативними чинниками конкурентоспроможності молоді є: недостатність практичної підготовки, відсутність практичного досвіду роботи, погіршення здоров'я, низький рівень доходів, більша вразливість до соціально обумовлених хвороб та антисоціальної поведінки [3, с. 61].

Високий рівень конкурентоспроможності випускників вузів прямо залежить від ряду таких особливостей, як стать та сімейний стан. Труднощі у працевлаштуванні жінок на ринку праці пов'язані, перш за все, з початком виконання сімейних та материнських функцій, який співпадає, в переважній більшості, з початком трудової діяльності. Тривала відпустка по догляду за дитиною віддзеркалюється на професійному зростанні жінки-фахівця та її відставанні у набутті досвіду, порівняно з чоловіками. Проте, варто пам'ятати, що гендерна рівність на ринку праці є запорукою розвитку сучасного та ефективного ринку праці.

Стан здоров'я та рівень розумових здібностей є одним з визначальних факторів формування конкурентоспроможності. Із розвитком науково-технічного прогресу все більше робочих місць потребують не тільки відмінних показників фізичного стану організму молоді людини, але й найвищих показників розумової діяльності. Проте труднощі при працевлаштуванні «переслідують» здорових молодих людей, не кажучи вже про молодь з особливими потребами.

Конкурентоспроможність молоді на ринку праці, в першу чергу, характеризується наявністю унікальних характеристик власного та професійного характеру, проте, ще й є результатом залучення та взаємодії між собою таких суб'єктів: сім'я, навчальний заклад, підприємство-роботодавець. З метою більш точного обґрунтування сутності поняття можна виділити декілька послідовних взаємопов'язаних етапів формування конкурентоспроможності випускника вузу (рис. 2).

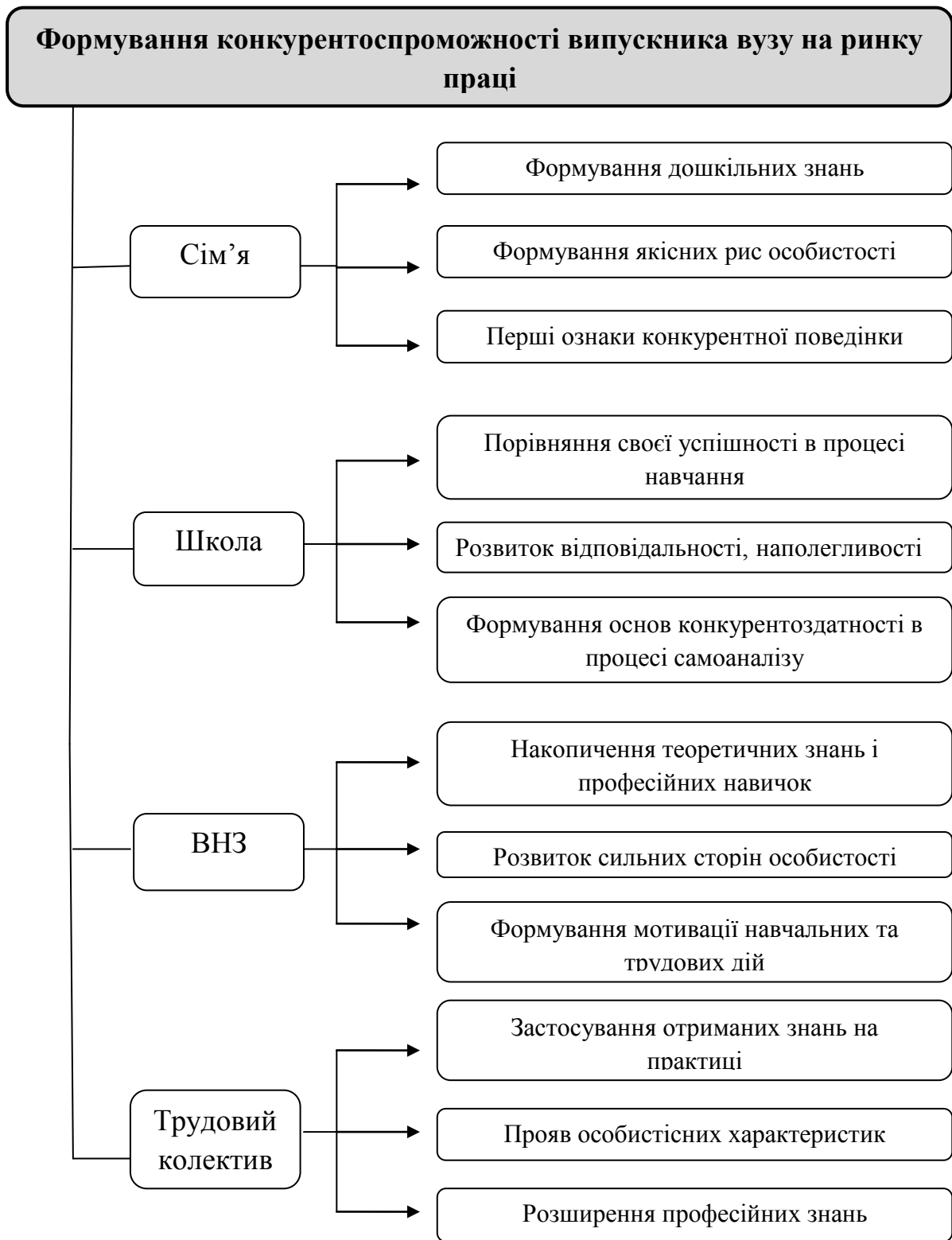

Рис. 2. Модель розвитку конкурентоспроможного випускника

Джерело: розроблено авторами на основі власних досліджень

На нашу думку, процес формування конкурентоспроможності проходить на чотирьох етапах, на кожному з яких молодь вчиться швидко та ефективно сприймати та реалізовувати знання, навички та вміння.

Першочерговим та визначальним є вплив сім'ї на формування конкурентоспроможності майбутнього молодого фахівця. Від стилю життя сім'ї залежить виховання, інтелектуальний розвиток та набір духовно-моральних особистих якостей. В умовах зміни суспільства під дією історичних, економічних, національних, культурних чинників, сім'я залишається тим стійким консервативним середовищем, в якому в більшою мірою відбувається як формування особистості зокрема, так і формування конкурентоспроможності молоді на ринку праці в цілому.

Стосовно розвитку інтелектуальних, креативних та творчих здібностей особистістю, слід зазначити, що в цьому процесі безпосередню участь беруть навчальні заклади загальної освіти, а також заклади позашкільного навчання. Загальна середня освіта XXI століття має бути особистісно-орієнтованою, тобто базуватися на засадах індивідуалізації, створенні умов для саморозвитку та самонавчання, осмисленого визначення своїх можливостей і життєвої мети. Для цього потрібно відійти від стандартних методів навчання і запровадити використання сучасних – таких як: кейсовий метод, метод “мозкового штурму”, метод емпатії, метод інверсії, метод синектики. Шкільна освіта повинна сприяти в оволодінні, накопиченні та вдосконаленні знань, наданні навичок самостійності, розвитку нестандартного мислення та найголовніше вміння навчатися, адже в умовах функціонування економіки, заснованої на знаннях, саме це є запорукою майбутньої високої конкурентоспроможності на ринку праці [4, с. 234].

Навчальний заклад відіграє ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності випускника. Саме у навчальному закладі він не тільки отримує професійні знання та навички, але й опановує мистецтво

саморозвитку та самовдосконалення. Високий рівень конкурентоспроможності випускника – один з основних показників успішної діяльності та високої якості підготовки навчального закладу. Також ВНЗ спільно з місцевими відділами освіти, центрами соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді організують заходи з надання профорієнтаційної допомоги школярам. Система професійної орієнтації допомагає визначитись особистості у світі професій, оцінити та зіставити свої здібності та схильності, надає інформацію щодо стану ринку праці в регіоні та країні, визначає сфери професійної діяльності, які найбільш підходять особистості. Статус і престиж сучасних навчальних закладів визначає не тільки кар'єрне та професійне зростання, але й життєвий успіх молодої людини загалом.

Підприємство-роботодавець безпосередньо впливає на формування та реалізацію конкурентоспроможності молоді на ринку праці, починаючи з практично-виробничої практики, в якій беруть участь молоді спеціалісти, будучи студентами ВНЗ. Підприємство-роботодавець сприяє практичному застосуванню отриманих у ВНЗ теоретичних знань та вмінь, а також формуванню професійних компетенцій. Вивчення, аналіз та застосування отриманих на підприємстві практичних навичок та вмінь у відповідності з кваліфікаційними вимогами є фундаментом набуття професійного досвіду молоддю [2, с. 26-27].

Отже, формування конкурентоспроможності молоді на ринку праці відбувається поетапно від простих загальноосвітніх знань до високоякісних здібностей, що забезпечує динамічний перехід від теоретичної діяльності до практично-професійної. Проте варто зазначити, що тільки за умови самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення молоді з постійним оновленням та поглибленням отриманих знань, умінь та навичок, освіта буде сприяти становленню, розвитку та вдосконаленню формування та реалізації конкурентоспроможності молоді на ринку праці.

Вища освіта в Україні на сьогоднішній день стала для молодого покоління атрибутом та формальністю, а не наслідком здобутих знань. Отримання диплому ВНЗ молоді пов'язує з престижною посадою або більш високооплачуваною роботою, а не з набуттям безцінного теоретичного базису для подальшої практичної реалізації свого потенціалу.

Проте із розвитком сучасних технологій та більш високими вимогами до працівників, молодий спеціаліст повинен володіти такими унікальними конкурентними перевагами, як креативність, ініціативність, вміння генерувати нові ідеї, що змусять роботодавця зробити вибір на його користь. Визначальними факторами при цьому можуть бути не тільки наявність вищої освіти, але й, наприклад, знання іноземної мови (бажано не однієї), отримання другої вищої освіти, навчання в аспірантурі, наявність відзнак, дипломів та сертифікатів підвищення кваліфікації, проходження міжнародних програм МВА, отримання відповідного рівня в тестуванні TOEFL тощо [5, с. 66].

У системі вищих навчальних закладів зародився та формується новий вид робочої сили – робоча сила молоді вищих кваліфікаційних рівнів, яка спроможна виконувати творчу та інноваційну роботу і в недалекому майбутньому буде визначати прогресивний соціально-економічний розвиток країни.

Висновок. З огляду на вищезазначене, орієнтири, перспективи та можливості реалізації молоді на ринку праці значно варіюються в залежності від вмінь та особистих характеристик. Молодь, як цілісна соціально-демографічна група, в принципі, не може бути однорідною. Відмінності полягають у рівні освіти та кваліфікації, особливостях характеру та темпераменту, професійної підготовки та суспільно-політичної позиції.

На основі дослідження сформовано етапи формування конкурентоспроможності випускника вузу на ринку праці (сім'я, школа, ВНЗ, трудовий колектив), на кожному з яких молодий фахівець вчиться швидко та ефективно сприймати та реалізовувати знання, навички та вміння.

Перспективи подальших досліджень. Конкурентоспроможність випускника вузу є новим багатогранним поняттям в категоріальному апараті сучасної економічної науки та потребує посиленої уваги. Більш детальне вивчення чинників формування конкурентоспроможності майбутнього спеціаліста на ринку праці надасть змогу окреслити напрями забезпечення та шляхи підвищення його конкурентоспроможності на ринку праці України.

Бібліографічні посилання

1. Рівень безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, віковими групами та місцем проживання у 2016 році [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/rp/eans/eans_u/rbrn_rik16_u.htm
2. Леган І. М. Конкурентоспроможність молоді на ринку праці: шляхи забезпечення та напрями підвищення: дисертація / І. М. Леган. – К.: НАН України, 2015. – 254 с.
3. Касьмін Д. С. Розвиток ринку праці молоді в умовах трансформації зайнятості: дисертація / Д. С. Касьмін. – Х.: ХНЕУ, 2016. – 212 с.
4. Кримова М. О. Життєвий цикл розвитку конкурентоспроможності фахівця, чинники та складові його формування / М. О. Кримова // Економіка промисловості. – 2011. – №1. – С. 231- 238.
5. Лісогор Л. С. Працевлаштування випускників в умовах економічної кризи / Л. С. Лісогор // Демографія та соціальна економіка. – 2010. – №2. – С. 58-67.

References

1. Sait Derzhstat Ukrainy [The site of the State Statistics of Ukraine]. www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/rp/eans/eans_u/rbrn_rik16_u.htm. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/rp/eans/eans_u/rbrn_rik16_u.htm [in Ukrainian].
2. Lehan I. M. (2015). Konkurentospromozhnist molodi na rynku pratsi: shlyakhy zabezpechennya ta napriamky pidvyshchennia [Competitiveness of youth on the labor market: ways of providing and direction of improvement]. *Candidate's thesis*. Kiev: NAN of Ukraine [in Ukrainian].
3. Kasmin D. S. (2016). Rozvytok rynku pratsi molodi v umovakh transformatsii zainiatosti [Development of the youth labor market in the context of employment transformation]. *Candidate's thesis*. Kharkiv: HNEU [in Ukrainian].
4. Krymova M. O. (2011). Zhyttievyi tsykl rozvytku konkurentospromozhnosti fakhivtsia, chynnyky ta skladovi yoho formuvannia [Life cycle of the specialist's competitiveness development, factors and components of its formation]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 1, 231- 238 [in Ukrainian].
5. Lisohor L. S. (2010). Pratsevlashtuvannia vypusknnykiv v umovakh ekonomichnoi kryzy [Employment of graduates in the context of the economic crisis]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy*, 2, 58-67 [in Ukrainian].